

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT

ALS EENS AREMDS PSALM 103: 9

Onder redactie van Prof. Dr. K. Schilder, Dr. C. Tazelaar en Prof. Dr. J. Waterink

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; Dr. R. E. van Arkel, Utrecht; Dr. Henry Beets, Grand Rapids; Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr. K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr. F. W. Groshede, Amsterdam; Prof. Dr. T. Hockstra, Kampen; Dr. G. Keizer, De Steeg; Dr. B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr. J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr. A. Ringnalda, Ermelo; Dr. J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr. J. Thijs, Zwolle; Dr. J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. J. D. Wielenga, Franeker; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris
der Redactie:
Dr. C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Iets over de geschiedenis en haar waarde of waardeloosheid. I. — Uit de Schrift: De Heere onder de lantaarndragers. (Judas vs. 14.) — Kerkelijk Leven: „Gereformeerd“ IV. „Een Geref. predikant onder de gelijk-schakelaars.“ IV. Prof. Hattjema over een „wachter op Zions muren“. I. Niet eens samenspreken. Lectoraat Kampen. Dogmatisch belang Afscheiding. — Lit. en Kunst: Over Fallada's laatste roman. — Pop. Wet. Schetsen: De huidige verhouding van natuurwetenschap en theologie. I. — Vak-wetenschap en Praktijk: Bijbel en Natuur. VI. — Uit de Historie: Het eeuwfeest der Afscheiding. XI. — Perschoouw. — Kerkmieuws.

HOOFDARTIKEL

Iets over de geschiedenis en haar waarde of waardeloosheid.

I.

Over de vraag of de geschiedenis plaats heeft voor een eeuwigheidswerk van God, is in den laatste tijd een zware strijd aan den gang.

Men zit er al dadelijk midden in, als men zich rekenschap geeft van het in den laatste tijd al sterker naar voren tredend verschil van meening over de eschatologie.

Eschatologie, — onze lezers zullen weten, dat tot nu toe hieronder vrij algemeen verstaan werd: de leer omtrent de „laatste dingen“. Met het woord „laatste dingen“ werd dan gewoonlijk bedoeld: de „het laatste“, de „aan het slot komende“ dingen. Men plaatste in dit spraakgebruik zich gewoonweg in het „vlak“ der menscheijk, en daarmede dus ook van alle geschiedenis, en volgde dan de gewoonte, die wij elken dag aannemen: zelf „stond“ men in het heden, terugziende, greep men naar het verleden, vooruitziende, tastte men naar de toekomst. Zoo vaak men dus zich bezig hield met hetgeen zou gebeuren in het laatste der dagen, of in het eindpunt van den tijd, zeide men: dat onderwerp raakt de eschata, de laatste dingen, de laatste in de historie, de slot-acten van de geschiedenis; daarom is het eschatologisch.

In den laatste tijd echter heeft het woord eschatologisch bij zeer velen een totaal anderen inhoud gekregen. Om dat te begrijpen, bedenke men, dat het griekse woord „ta eschata“ (meer-voud) of „to eschaton“ (enkelvoud), ook nog iets anders kan beteekenen; wij vertaalden het door „het laatste“; men zou het ook kunnen weergeven door: het uiterste. Denk maar aan den horizon. Wanneer ik naar den horizon, den „ge-zichts-einder“(!) tuur, dan bereikt mijn oog het uiterste punt van de wereld, waarin ik sta, en mij oriënteren kan. Ik kan niet verder. Het „uiterste“ van mijn gezichtsveld is tevens de grens van „mijn“ wereld, haar begrenzing. Tot aan dien eind-streep ligt „mijn“ wereld; wat daar-achter ligt, behoort een andere wereld toe, het is althans niet meer: de aarde. Het is die ruimte, waarin zonnen, manen en sterren zich bewegen, die ik niet zal bereiken. Zoo is die horizon mijn „uiterste“; althans — als men zich nog voorzigtiger wil uitdrukken: de heenwijzing naar dat uiterste, de heenwijzing naar een andere wereld, met heel andere ordeningen en wetten en dimensies, welke andere wereld de grens aan mijn eigen „wereld“ stelt. Heb ik een cirkel op mijn papier, en trek ik nu een raaklijn langs den cirkel, dan valt die raaklijn wel heel even met het „uiterste“ van het cirkeloppervlak tezamen, in dat bepaalde „punt“ n.l., waarin die rechte raaklijn den ronden cirkel-omtrek net even raakt, — maar nooit kan men die raaklijn in dien cirkel zelf naar binnen werken. Nooit kan die aanraking korter zijn dan een ondeelbaar oogenblik. En wel zeer dwaas zou iemand zijn, die, zelf binnen den cirkel-omtrek staande, zeggen zou: daar raakt iets mijn cirkel-uiterste; dus moet dat iets net zoo als deze cirkel wezen, want zie, ze hebben toch beroeringspunten, ze hebben toch gemeenschap? De dwaas, — reeds het feit dat de cirkel-omtrek krom, de raaklijn recht is, maakt dat ze absoluut verschillen.

Welnu, zoo ongeveer wil men in onzen tijd bij voorkeur spreken van „uiterste“ dingen: „eschata“. Men heeft dan in dit tweede spraakgebruik daarmede op het oog: zulke krachten, machten, werkelijkheden, welke niet meer tot den tijd, tot deze wereld behoren, welke ook niet aan het einde van onzen tijd en onze geschiedenis liggen, maar eenvoudig tot een andere wereld hooren, en een andere geschiedenis hebben. In dezen zin zijn ze dan uiterste voor mij, in mijn eigen wereld, waarin ik heden geplaatst ben, mij oriënteer, waarneem, denk, geloof en hoop.

Om nu tot ons onderwerp terug te keeren: nu zijn er zeer velen, die slechts onder dit voorbehoud willen spreken over eschatologische onderwerpen: men moet hun toestaan, het woord „eschatologisch“ op te vatten in die laatste beteekenis. Kom ons niet aan boord, zoo zeggen ze, met de dwaze gedachte, alsof men het hebben móest, of kón, over een slot-act, een slot drama, of, gelijk het eens wat ruw gezegd is, een eind-spektakel (het jongste oordeel n.l.) in de geschiedenis. Tracht ons ook niet wijs te maken, dat men dan zou kunnen overspringen op wat „daarna“ geschieden moet in die heel andere wereld met andere dimensies, in de eeuwigheid: de wereld van de overzijde, het „Jenseits“. Want, zoo zeggen zij, wij kunnen daar niet van weten: het einde van den tijd verliest zich — evenals zijn begin — in grauwen nevel. Wij weten daar niet van. Een „contact“ tusschen deze wereld en de andere kunnen we nooit anders ons voorstellen dan onder het beeld van die raaklijn, die den cirkel weer voorbij snijlt en loslaat in hetzelfde moment, waarin hij hem raakt; nooit anders dan onder het beeld van de verticale lijn, die van boven af het horizontale vlak van ons menscheijk geschiedenisleven even snijdt, en dan, zonder zich daarin op te houden, dat vlak weer aanstonds verlaat.

Wij staan hier voor een moeilijk gedachten-conflict. Ieder weet, dat tot nu toe onder schriftge-loovigen het als een vanzelfsheid gold, dat men, sprekende over den hemel, óók, ja juist, zou te handelen krijgen over het slot van de geschiedenis, den jongsten dag, en hetgeen dan „daarna“ zou volgen in die eeuwige heerlijkheid of rampzaligheid. En moet dit alles nu verloochend worden? Is ons onderwerp een onmogelijkheid?

Wij zullen, om ons te bezinnen over dit vraagstuk, evenzeer in het kort, en uiterst eenvoudig, hebben na te gaan, hoe eigenlijk dit conflict zoo voor onze aandacht is komen te staan.

Deze vraag stellende, zullen wij te spreken hebben over de z.g. dialectische theologie.

Maar om haar te verstaan, dient men eerst terug te gaan in de geschiedenis van 't menscheijk denken; want ook de dialectische theologie is slechts verstaanbaar tegen den achtergrond van een historische worsteling op het terrein des geestes.

Een markante figuur is in haar aanvang de duitse wijsgeer Hegel (1770—1831). Deze heeft een heel eigenaardige leer voorgedragen omtrent de betrekking van God tot de geschiedenis.

De eenvoudige voorstelling, waarbij wij allen groot geworden zijn, was deze: dat God, al heeft Hij door zijn wil de wereld geschapen, deze wereld toch niet noodig had, om rijk te worden, om zichzelf te kennen in dien rijkdom; dat Hij, de transcendent God, ook altijd van de door Hem geschapen wereld onderscheiden blijft, wijl zij haar aanzien alleen dankt aan Gods soevereine heerschappij.

Heel anders echter denkt Hegel over deze dingen. Deze begon niet bij God, maar bij de z.g. „idee“. Hij noemde ze de absolute idee. Deze absolute idee is niet een vage abstractie, leeg, onbeweeglijk, onveranderlijk, doch was en is en blijft in immer voortgaande actie. Zij drong dan ook naar zelf-ontplooiing, en naar objectivering van zichzelf, d.w.z. zij wilde zich bewust worden van

zichzelf door uit zichzelf te treden, zij wilde zich leeren kennen „aan“ wat anders dan zij zelve was, zich kennen in de confrontatie met de z.g. „andersheid“, met dat, wat anders dan zij zelve was. Gelijk wij, als wij „stooten“ op wat anders is dan wij, ons zelf te beter leeren kennen, zoo wordt naar Hegel de absolute idee van zichzelf bewust door zich als het ware te vervreemden van zichzelf, zich aldus kennende in het andere. Dat andere is allereerst de natuur. In haar wordt de geest „op zichzelf“ tot geest „vóór“, of „tegenover“ zichzelf. De natuur is tegenover de idee, als these, nu de anti-these. Komt die absolute idee van zichzelf, als these, tot de natuur als de anti-these, dan kent zij zich objectief, is van zichzelf bewust, objectificeert zich, en groeit met haar op in een ongebroken proces van alzijdige ontwikkeling. Zich stortende in die „andersheid“, verrijkt de idee zich in dat andere, en dat andere met zichzelf. En zoo groeit uit these en antithese in steeds hooger ontwikkelingsdrang een weer daarbóven liggende synthese.

Hier is de macht der wereldgeschiedenis, haar majesteit. Want het proces staat nimmer stil. In die zelf-objectivering en zelfbewustwording wordt de absolute idee tot God, zij ontwikkelt zich in de natuur, maakt die tot spiegelbeeld voor en van zichzelf, en, nóg verder gaande, ontwikkelt zij zich straks in alle geschiedenissen, van natuur en menscheijk, in den ontwikkelingsgang van den menscheijk geest, in den voortgang, den opgang, van wetenschap, kunst, godsdienst, filosofie. Een ongebroken proces van opgang en beweeglijke synthese.

Synthese, — dat woord is hier zeer duidelijk. Want het bewijst, dat in dit verbijsterende gedachten-systeem de these en de antithese zijn verzoend. Nog verder: dat ook God en scheepsel bij elkander zijn gebracht; dat de grenslijn tusschen beide, niet eens uitgewischt is, doch eigenlijk nooit bestaan heeft. Een grenslijn tusschen God en scheepsel aan te nemen, dat is in dit denksysteem juist de ergste ketterij. God staat niet, als in de oude scheppingsleer, als de Oneindige in eeuwig onderscheid, transcendent, bóven en tegenover zijn scheepsel; Hij is niet meer de in zich zelf genoegzame, die geen scheepsel „noodig“ heeft, „als iets behoevende“. Juist omgekeerd: God heeft de schepping „nóódig“, de „absolute idee“ kent zich niet, vormt zich niet, zonder de „andersheid“, zonder natuur, menscheijk, geschiedenis. Tusschen God en de geschiedenis is dus de verhouding niet antithetisch, maar synthetisch. Zij hooren bij elkaar; God kan evenmin buiten haar, als zij buiten Hem. In Hegel's denken is God alles behalve een breuk met de geschiedenis. Hegel wéét niet van zulk een breuk in de geschiedenis. Het bijbelsch drama van een zondeval is hier totaal onbekend. Er is nimmer een principieele verwoesting over de wereld gekomen, geen vloek, geen deterioriseering, geen val; gestaag komt in alle ding „de idee tot zichzelf“, gestaag ook is er dus ontwikkeling in het uiteengaan van these en antithese.

Daarom heeft het ook geen zin, te spreken van den eersten Adam, als ware deze een historische figuur uit het begin van de geschiedenis, te plaatsen tegenover een tweeden Adam, optredende in het midden van de geschiedenis, die dan de lijn der geschiedenis zou dóór-trekken van dit begin (eerste Adam) over het midden (Bethlehem, Golgotha, Paschen) tot het einde (jongste gericht), om dan daarna de „som“ der geschiedenis zelf over te dragen in Gods handen. Heel deze voorstelling, waarmee intusschen de gereformeerde leer omtrent de „laatste dingen“ staat of valt, is bij Hegel verdwenen. Dat blijkt dan ook duidelijk in zijn bekende boek over de „absolute religie“, waarin hij zijn parafrase geeft van de eerste hoofdstukken van den bijbel, Genesis 1—3. Heel het drama van schepping en zondeval beteekent voor Hegel niets anders dan een „voorstelling“, waaraan hij demonstree-ren kan de hoofdzaken van zijn filosofisch systeem. Grijpt de eerste Adam naar hetgeen